

QLUB MIFRUDA

Il-villa ma kellha xejn li jolqtok, jekk din il-ħaġa li tolqtok għal villa ma kenitx dina: li ma tingħażilx, la fid-daqs, la fit-tifsila, mid-djar imsejkna li kienu maż-żewġ nahiet tat-triq ta' dak il-pajjiż Frijulana, maqsum salib minn żewġ ferqât kbar biex juru lin-nies fuq fuq in-naħa ta' l-erbat irjiefi. Kellha il-lewn irmiedi tad-djar ta' ma' ġenbha, it-tiċpis tat-tajn imtajjar mill-karrozzi, il-kisja tat-trab li l-ewwel l-ilma jwaħħal mal-ħitan bħal qoxra u li mbagħad il-kesħa u s-sħana jxoqquha, waqt li fl-art saret bħal frenża ta' ħaxix aħdar kollha ħotob, u ma' wiċċ l-art, sewwa sew fuq ix-xifer tal-ħondoq, it-tiħil imxaffef ħalla jidher, minn bejn ħanek aħmar mitfi, il-ġebel mittiekel.

Xejn mela li jolqtok f'din il-villa tal-witgħa frijulana, u dan kien tassew hekk li wieħed ma kienx jintebaħ biha mit-triq. Is-sabiħ kien meta kont terġa' l-ura fiha wara li tkun ilek nieqes f'it jew wisq fit-truncieri bejn il-Vippacco u d-daħla ta' Doberdò, u iżjed għax ħafna, wara li kienu jkunu raqdu u strieħu u rtabtu f'dawk il-kmamar mal-ħajja, ma kenux jerggħu jidħlu fiha. Min għax ikun mar l-isptar midrub, jew marid, jew id-dinja l-oħra fejn kont tista' tittama għall-inqas li ma jsemmux aktar gwerra.

Minn mogħdija twila kont tidħol fil-ġnien u minnu fil-villa li kienet magħmula minn bini fin-nofs u minn bini fiż-żewġt iġnub, imnejn kont tista' tara l-għelieqi sal-ħotob ħodor tal-Karso. Kienet turik x'kienet minnha nfisha dar siekta, kollha arja, sabiħa ta' sid li ried joqgħod ma' ġenb l-oqsma tiegħu.

Sidha u martu, ma' l-ewwel hoss tal-kanuni kienu telqu, ma għandniex xi ngħidu, iżda ħallew warajhom ix-xbihat daħkana tagħhom l'hawn u l'hemm fil-kmamar, bħal kieku biex juru li huma għadhom hemm. F'ġenb wieħed tal-bini kienet toqgħod il-familja tar-raġel li kien jagħmel mill-oqsma tagħhom, b'għiadd ta' tfal ta' wara xulxin, bniet u subien, imqassma b'għaqal skond sninhom bħala xhieda ta' mħabba li ma kienet naqset qatt. Tliet subien kienu qegħdin jitqabdu fl-eżerċtu awstrijak u, li kieku wieħed kellu jdur dawra mal-kmamar kien jilmaħ ix-xbihat tagħhom u taħt kull wieħed bukkett ward: dan bil-lipsa ta' kaċċatur, dan ta' Ussaru, dan ta' Ulan; zġiażagħ sbieħ li baqgħu ixerrdu daħka ta' zġiożija mad-dar fejn kienu twieldu u fejn ommhom u ħithom kienu jaqdu bi ħilewwa kbira l-fizzjali u s-suldati taljani, la darba kellhom jilqgħuhom. X'kienu jħossu qalb dak it-tislim u t-tbissim lejna ħadd ma kien jista' jobsor. Darba waħda l-omm, li aktarx kienet qrat f'għajnejja l-imħabba

kbira tiegħi, haditni quddiem ix-xbihat ta' wliedha u qattli waqt li għaqdet idejha.

"Meta sejra tieqaf din l-imbierka gwerra?"

U jien, malli smajt dak il-lehen ta' omm muġugħia, u f'arist gewwa dawk il-għajnejn li f'daqqa waħida kienu ntlew bidmugħ, xejn ma għamilt hliel għafastilha idejha u hsiibt li l-gwerra hadd ma kien seħetha b'daqshekk f'lewwa bħal din il-mara li kienet sejhitilha mbierka u tibki.

* * *

Kull darba li kont nerga' l-ura, wara li kien imissni mmur fit-trunciera, l-ewwel zjara kienet lill-familja tal-kaddej li għal kull wieħed minna kienet qisha l-familja tiegħi. Il-bniet kienu jgħidu "wasal is-sur tenent" u jhalluk toħodhom labranzetta fejn kienu jzommu l-inbid u hemmekk wieħed kien ikollu jgħid kull ma kien bata u jisma' l-mistoqsijiet fuq kullhadd, għax moħhom kien mimli b'ismijiet u minn dawn xi drabi kien ikollok tliassar xi wieħed bħal fuq xi lavanja. U t-tenent Dard? Mejjet. Il-kaptan Aloisio? Mejjet hu wkoll. U dan? u l-ieħor? min mejjet, min midrub, min mitluf. L-ewwel jum konna ngħadduh hekk: in-qiegħidu flokħom il-mejtin u l-fajjin.

U intom, għidulna ftit, min kellkom urajna?

L-ewwel, it-tieni taqsima tal-granatieri, imbgħad il-kmand tas-sitt taqsima tal-bersaljeri.

Żfintu? Għannejtu?

Iva. Mela lè? Ixxalajna hafna.

Tajjed, waqt li aħna konna hemm fuq.

Izda aħna tlabna hafna għalikom.

Sewwa; tizfen, tgħanni u titlob.

Issa inti trid tniġgeż.

Lè, izda jien ingħidha kif inħossha.

Il-ftit għejra, għal dawn il-hafna zghazagh li waqt li aħna konna neqsin ġew isahħnu dawn it-fajliet, il-ftit mibegħda kienet tgħaddi wkoll. Kif kienu hekk ferħana fuq il-kanapè miksi b'xoqqa minsuġa ward u kif kienu hekk fidejna malajr f'firna lil min kien bgħid minna.

Xi drabi d-damdim tal-kanun kien jasal sa dik il-kamra ċkejna bejn it-tfaqqiġħ ta' daħik u ċ-ċekċik ta' tazzi.

U kif kien dak il-bersaljer ixqar li mess qalb is-sinjurina Valentina?

Mhux minnu. Inti q'ed taqla' minn żniedek.

Tabilhaqq, kien granatjer ismar.

Jekk tibqa' sejjer hekk, immur.

Valentina kienet issaħħirek bil-geddum. Dak il-ħin jien kont niġbidha waqt li kienet sejra tqum u hi terġa' taqa' fuqi. Ħutha kienu marru.

Għaliex kont hekk qalbek ħażina għaxar minuti ilu?

Biex int tkun iżjed ħelwa għaxar minuti wara.....

X'iblah fik!

Kif? int qegħda tgħajjar fizzjal taljan? Inħarkek lill-korti tal-gwerra!

Harriki kemm trid. Għandi ħafna min jaqbeż għalija. Aħseb f'it... il-kurunell.....

Biex ma nismagħhiex issemmi għadd kbir ta' kapijiet, kont insoddilha ħalqha u nfitteż nuriha li wieħed sottotenent biss, kif u fejn kont jien, seta' jagħleb qabda ġenerali.

* * *

Kienu jiem li fihom il-ferħ ta' minuta kien idub bħal sigarrett, għax fuq il-għatba tal-mewt il-jeddijiet tal-ħajja kienu mar-susin minn għaġla ta' niket. Ftit sigħat oħra u, min jaf, kolloxx ikun mitmum. Fuq magħqad ġewwa l-ġnien f'rokna dellija —kienu jinstemgħu ġejjin mill-kċina leħnijiet u ħoss ta' platti— weħidna u aktarx ħiemda konna nisimgħu d-damdim dejjem sejjer tal-kanun u minn bejn ix-xeblik tas-siġar kienet tidher dija bajda, ħażż ċkejken fuq il-kisja sewda tal-lejl, u kienet tidher hekk qrib li donnha sulfarina mixgħula mitfugħa f'it il-hemm mis-siġar. Dak il-ħin hija kienet tgħidli: "X'inti taħseb?" Jien kont inwegħibha: "U int x'inti taħseb?" Iżda t-tnejn konna nkunu ħisbna ħaġa waħda li ma kenitx tista' tiffisser.

Wasal Mejju tal 1917. Kienet ilha ħafna tigri x-xniegħa tat-tluq tal-qatgħa taġina għal ħabta kbira li kellha tifħilna il-aħħar it-triq għal Trieste. Għal ħafna jiem il-kanun ma kellux heda: l-ajruplani kienu jinżlu fost ħsejjes waħxin fuq il-pajjiż il-ljeli kollha. "Alla tiegħi, Imbierek Mulej"—kienet tgħid imbikkija x-xiħa—li kont nista' ma nismax iżjed dawn il-ħsejjes, ikolli kantina, għar fejn nindifen u ma nisina' xejn iżjed. Inħossni qegħda niġġennen.—Valentina kienet issaqsin iżjed b'għajnejha nkella b'leħinħa: Meta?—Jew għada—jew dal-lejl. Tiġi sshellimli? Int tkun rieqda. Għada filgħodu jiġu oħrajn jatuk il-jum it-tajeb: granatjeri, min jaf, bersaljeri, artijeri, ġenji... U kont

nieqaf biss meta kont naraha tibki. Izda dan ukoll kien għaliha ta' wġiġh. Bħal kieku rajtha tidhāk.

Tabilhaqq qalb dan it-taħwid kollu ma kontx tifhem ilief dan: li l-fajja tgħajjat u tolfoq meta jridu jeħduha qabel żmienha.

U lejla waħida, waqt li jien kont ma' Valentina fil-kantina jinstema' tkaxkir ta' suldati fil-bitħa. Nittawwal: nara l-qatgħa tal-qalbenin jitqassmu kwadrat. Imbagħad kmand xott iwaq-qafhom jistennew. Il-general wasal. Irqiq u nervus iħares f'iss lejhom wieħed wara l-ieħor u jdurhom kollha. Imbagħad jieqaf f'nofshom saqajh imfettħa, idejħ marbuta. Jiena li naf x'leblieba għandu l-kap tiegħi biex jittkellem, qgħadt inħares biered. Beda bħal drabi oħra ifakkarhom fid-dmir, fil-kobor tat-tbatija; imbagħad beda jgħolli leħnu u jsemmi fuq il-ħabta li kellha ssir dal-waqt. U f'daqqa waħida leħnu jfaqqa': "Tieqfux ma' l-ewwel rebħa! Ibqgħu iġru warajhom. Warajhom bil-bajjunetti, bil-istalletti, bil-bombi. Oqtluhom mingħajr liniena. Ir-rebħa tkun tagħna!" F'ħin wieħed il-kamra ntliet b'illieq ta' dwejjak kbar.

"It-tfal tiegħi" bdiet tgħajjat l-omm u xxejjer idejha. "Ħutna" igħajtu magħha l-bniet imbikkija kollha ma' dwari u eġħdewwa tiegħi f'daqqa waħida. Valentina wkoll bdiet tħares lejja ikraħ u tgiddem il-maktur.

Isktu. Isktu, tħalluhomx jisimgħukom, bdejt nitlobhom imħawwad u nifsi maqtuġh.

Anqas ma tista' tibki? werżqu l-koll. Ġrejt lejn it-tieqa, għalaqtha u bdejt inħares lejhom b'ħarsa li tbezza'.

Mela tridu jaqbdukom?

Għal ħin wieħed bezzajthom, izda għal ffit ma bdejtx nistħi mill-ħruxija tiegħi. Valentina, għat-talba tiegħi ħalli nerġgħu nissewwew, reġgħet spallejha u ħarbet.

Qbadt minn qaddha l-omm u ħriġtha mitlufa fil-biki. Iva, kollox kif għedt int. Iskot. Izda trid immela li t-tfal ikunu sewwa sew quddiemna? Iva kollu minnu. Iva biżżejjed. Taf li jlen inhobbkom. U mbagħad dak kollu kliem, taf. Huma wkoll dawk il-qalbiena għandhom omnihom bħall-oħrajn.

Kelli l-ħila noħodha fil-kamra fejn iżzomm ix-xbihat ta' wliedha. Ridt inqegħidha bil-qegħda. Lè, l-ewwel riedet tarahom mill-ġdid, imbagħad qagħdet. Izda l-lfiq kien donnu jrid jaqsmilha sidirha. Kont sejjer naqa' għarkobtejja għax, f'daqqa waħida ġiet f'moħħi ommi l-mejta, u għeditilha li t-tfal tagħha kellha tarahom, għax hekk kont naħseb, għax il-gwerra kellha tieqaf ma ddumx; bdejt ingibilha ħafna raġunijiet mingħajr tgħaqqid, bla ma jiftieħmu, għadd kbir ta' "għax" li bdiet titbissimmi fost id-dmugħ.

Bqajt nitkellem fuq in-niket, id-dmirijiet korofi li l-koll kellna, u, min jaf, mingħajr ma ntbaħit leħni beda jogħla u jagħleb din l-imsejkna mara li bdiet tħares lejja, mibluha u ġwejda. Waqaf, miġbud mid-dawl ta' dawk il-għajnejn hekk ħelwa u siekta.

Fehmitni? Bdiet tifhem? Qabditli idi u qegħditha fuq sidirha mingħajr ma waqfet tħares lejja: "Xejn sinjur, iżda qalbi ferħana."

A. STANGHELLINI

Miġjuba bil-Malti minn A. VALENZIA.